

נועם אליעזר

בדין סיום התפילה בתוך זמן תפילה

ומה אזעם לא זעם ה'

(במדבר כ"ג, ח').

הכרעת המשנ"ב כהמג"א דחייב לסיים התפילה בתוך זמן תפילה

א הנה המשנ"ב (בסימן נ"ח סק"ה, ובסימן פ"ה סק"ה, ובסימן קי"א סק"א, ובסימן רל"ג סק"ד) כתב שיש חיוב לסיים את התפילה בתוך זמן תפילה. - ומקורו מהמג"א (בסימן פ"ט סק"ד, וסימן קכ"ד סק"ד). - וכיו"ב כתב המגן אברהם (בסימן ק"י סק"א) דכדי שיחשב תפילה בזמנה צריך לסיים כל התפילה קודם סוף זמן תפילה, ולכן כתב שאם לא יוכל לסיים תפילת שמונה עשרה עד סוף הזמן צריך להתפלל רק תפילת הבינונו. - וכ"כ המגן אברהם (בסימן קכ"ד סק"ד) שאם לא יוכל לסיים חזרת הש"ץ עד סוף הזמן יתפללו מנחה קצרה.

השנת ה"ערור השלחן" ע"ד המג"א

ב אולם בספר "ערור השלחן" (או"ח סימן ק"י סעיף ה') נקט דלא כהמגן אברהם, אלא דאם תחילת התפילה היה בזמנה נחשב שהתפלל בזמן, ולכן כשהזמן מצומצם אינו צריך להתפלל הבינונו.

ונימוקו, דבברכות (ז') מבואר בכוונת הפסוק (במדבר כ"ג, ח) "ומה אזעם לא זעם ה'", שכל כחו של בלעם היה לכוין לקלל בשעה שהקב"ה כועס, ובאותם ימים לא זעם ה'. - והקשו בתוס' בד"ה שאללמלי כו', דכיון דהקב"ה כועס רק רגע אחד, מה אפשר לקלל ברגע. ותירצו: "וי"ל כלם. אי נמי מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן". עכ"ל. - ומבואר בתירוצם השני, דסגי שתחילת הקללה יהיה בשעת הזעם, ועל ידי זה נחשב שכל הקללה היתה בשעת הזעם. - וממילא מכיון שמידה טובה

מרובה ממידת פורענות, וכ"ש דלענין תפילה בזמנה סגי שיתחיל בתוך הזמן. ועי' ב"ערור השולחן" (סימן קכ"ד סעיף ו').

דברי ה"ערור השלחן" בסי' ק"י ס"ה

ג דיעווי"ש ב"ערור השלחן" (בסימן ק"י סעיף ה') שכתב: "ודע שיש מי שאומר דכשהשעה עוברת יתפלל הבינונו [מג"א סק"א בשם כנסת הגדולה]. ומזה נראה דס"ל דאם התחיל בתפילה קודם גמר הזמן של תפילה ונמשכה עד אחר הזמן לא מקרי שהתפלל בזמנו, דהא ודאי כונתו שעתה עדיין לא עבר הזמן, דאם לא כן מאי נפקא מינה. ולכן ס"ל שיתפלל הבינונו ויסיים בתוך הזמן. אבל כל הי"ח ברכות יסיים אחר הזמן. - ולענ"ד נראה מתוספות ברכות [ז'. בד"ה שאללמלי] דהולכין אחר ההתחלה, ואם התחיל בזמן תפילה מקרי תפלה בזמנה אף על פי שמסיימה לאחר הזמן. ע"ש". עכ"ד.

דברי ה"ערור השלחן" בסי' קכ"ד ס"ו

ויעו' בדברי ה"ערור השלחן" (סימן קכ"ד סעיף ו') שכתב: "וכתב רבינו הרמ"א בסעיף ב', וכן אם הוא שעת הדחק ומתיירא שיעבור זמן תפילה, יוכל להתפלל מיד בקול רם, והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש, וטוב שיהיה אחד שיענה אמן אחר ברכת הש"ץ. עכ"ל. - ויש שפירשו דזה שכתב שיעבור זמן תפילה, כוונתו שלא יוכלו לגמור כל הי"ח ברכות תוך זמן תפילה [מג"א סק"ד]. ובוודאי כוונתם על הש"ץ שהוא לא יגמור, דאי אציבור קאי מאי תקנתם עתה. ולפי זה נראה דס"ל דגם הגמר צריך בתוך הזמן, ודלא כמ"ש לעיל סימן ק"י סעיף ה', ע"ש. אבל באמת יותר נראה דכוונתו שהש"ץ לא יוכל להתחיל תוך הזמן, אבל על הגמר אין לחוש, כמ"ש שם". עכ"ד.

ביישוב קושית ה"ערור השלחן" ע"ד המג"א

ד הן אמנם דיש ליישב קושיית ה"ערור השלחן" על דברי המגן ארהם ממה שכתבו התוס' בברכות (ז'). הנה"ל, די"ל דדוקא לענין עיקר התפילה להקב"ה שהיא עת רצון בכל זמן שיתפלל, וזבה קמיירי התוס'. אבל לענין מה שתיקנו האבות שלש תפילות בכל יום, ותפילת שחרית ומנחה נתקן כנגד זמן התמיד, בזה התקנה ודאי היתה להתפלל בזמנה כמו התמיד, ואם בתמיד של בין הערבים היה חיוב לגמור עד בין הערבים, אם כן גם בתפילת מנחה שנתקנה בזמנה צריך לגמור עד סוף זמנה. ואין זה ענין לעיקר הענין דהתפילה שאינה חוזרת ריקם דיכול להתפלל כל היום.

דברי ה"מחצית השקל" בביאור דברי הלבוש דיאמר תהלים קודם התפילה

ה ויעו' ב"מחצית השקל" (או"ח סימן ו' סק"ו) על דברי המג"א (שם) בשם הלבוש (בסימן א' סעיף ט') שכתב שאותם שאומרים תהלים יאמרוהו קודם התפילה. ונימוקו, שהעולם מלא קליפות, וכדאיתא בברכות (ו'), והם המקטרגים, ומונעים את התפילה לעלות. ובפרט המשחיתים הנבראים על ידי עוונות האדם המתפלל. וסגולת אמירת תהלים בכוונה להבריא אותן הקליפות, ולכן נקרא תהלים זמירות, לשון כריתה, כמו לזמר עריצים (ישעיה כ"ה, ה'). ועו טעם ביאר, שספר תהלים עיקרו סיפור שבחי המקום, ואמרינן בברכות (ל"ב.) דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום, ואחר כך יתפלל. ע"ש.

דברי ה"מחצית השקל" בשם תשו' "בית יעקב" דיאמר תהלים דוקא לאחר התפילה

ויעו' ב"מחצית השקל" (או"ח סימן ו' סק"ו) ע"ד המג"א (שם) בשם הלבוש

שעל ידי זה אמר "ותרועת מלך בו", שנהפך צירוף כלם ל"מלך". - וביאר המהרש"ם, שבלעם נתכוין בזה, דמכיון דאמרין בב"ב (י.) בזמן שישראל עושין רצונו של מקום קרויים בנים ובזמן שאין עושין רצונו של מקום קרויים עבדים. ולזה אמר ותרועת "מלך" בו, שהוא רק בחינת מלך ולא בחינת אב. - ומפני שהיה בלבו לקלל, השכים בבוקר אולי יהיה שעת הזעם.

וביאר המהרש"ם הא דאיתא במדרש רבה (במדבר פרשה כ' פיסקא כ"א), דגרסינן: "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו (משלי כ"ז, י"ד) זה בלעם, שרצה לקלל, ועקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך, שנאמר (דברים כ"ג, ו) ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה". ע"ש. - וביאר המהרש"ם, דהנה בלעם אמר בברכתו "כי מראש צורים אראנו וגו'", ובמדרש תנחומא (פרשת בלק סימן י"ב) דרשינן "אלו אבות ואמהות". וביאר המהרש"ם, שבלעם רצה לקטרג על ישראל שאינם זכאים מצד עצמם זולת מצד זכות אבות, ואם יכלה זכותם, וכמו דאיתא בשבת (נ"ה) תמה זכות אבות, שוב תפסק הטובה מהם. והיינו משום שהוא היה בלבם לקלל, רק שעשה מפני ההכרח לברכם. - וזהו דרשינן במדרש הנ"ל, על הפסוק "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו", זה בלעם שרצה לקלל ועקם הקב"ה את לשונו. והיינו שנהפך דיבורו ונתעקם מן "כלם" ל"מלך", והתחיל לברך. אבל גם ברכתו לא טובה. וזהו שכתוב "ולא אבה לשמוע אל בלעם", שאמר שהם מצד עצמם אינם ראויים מצד אבותיהם. - וכתוב ויהפוך ה' אלקיך לך", דהיינו דוקא בזכותך "את הקללה לברכה כי אהבך" אותך בעצמך "ה' אלקיך". עכת"ד המהרש"ם.

היא בכלל רצון אף ביחיד, כיון שהתחיל עם הצבור. ע"ש עוד". עכ"ד.

בביאור דברי המג"א

ז) והנה ודאי דהמגן אברהם דנקט דצריך להתפלל בתוך הזמן של אותה תפילה, נמי נקט כן. - דהא מייתי ה"מחצית השקל" דברי ה"בית יעקב" על דברי המגן אברהם, ולא נחית לומר דנחלקו ביסוד זמן תפילה, אלא רק אם יש ענין להמשכה. - וצ"ל דאין זה ענין לדברי המגן אברהם דקמייירי בזמן התקנה של שלש תפילות. ולא נחית לעיקר התפילה שזמנה עת רצון בכל היום.

הערה בעיקר הראיה מהתוס' בברכות ז' ע"א

ז) ובעיקר הערת ה"ערוך השלחן" הנ"ל, על דברי המגן אברהם ממה שכתבו התוס' בברכות (ז') דקללת בלעם היתה מועילה אף על פי שהיה הזמן ההוא רק רגע אחד, מפני שהתחיל באותו הזמן. ומזה נקט דהוא הדין לענין תפילה, שאם התחיל בזמן תפילה דנמשך אחר אותו הזמן. - יש לדון דאין הכרע כלל. דשאני לענין זמן המסוגל לקללה, דשפיר י"ל דאם התחיל באותו הזמן, יכול להמשיך גם אחר כך, דנמשך הזמן המסוגל. מה שאין כן בתפילה, דאין זה תלוי בזמן המסוגל לתפילה, אלא דתלוי בזמן תפילה, ומכיון שלאחר זמן תפילה כבר אין להתפלל, ממליא אין זה תפילה בזמנה.

בביאור תירוצא קמא דהתוס' בברכות ז' ע"א

ח) ובדברי התוס' בברכות (ז') בד"ה שאלמלי כו', במה שהקשו מה היה יכול לומר ברגע אחד, ותירצו בתירוצא קמא שהיה יכול לומר "כלם". ראיתי בספר "תכלת מרדכי" על התורה (כאן) מהמהרש"ם, שהביא בשם האר"י

(בסימן א' סעיף ט') שכתב שאותם שאומרים תהילים יאמרוהו קודם התפילה. ונימוקו, שהעולם מלא קליפות, וכדאיתא בברכות (ו'), והם המקטרגים, ומונעים את התפילה לעלות. ובפרט המשחיתים הנבראים על ידי עוונות האדם המתפלל. וסגולת אמירת תהילים ככוונה להבריא אותן הקליפות, ולכן נקרא תהלים זמירות, לשון כריתה, כמו לזמר עריצים (ישעיה כ"ה, ה). ועוד טעם ביאר, שספר תהלים עיקרו סיפור שבחי המקום, ואמרין בברכות (ל"ב) דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום, ואחר כך יתפלל. ע"ש.

דברי ה"מחצית השקל" בשם תשו' "בית יעקב" דיאמר תהלים דוקא לאחר התפילה

וכתב ה"מחצית השקל" בזה"ל: "ובתשובת בית יעקב סימן קכ"ז חולק עליו, וכתב ודאי אם אומרו בעשרה, דהיינו ציבור, יש לאומרו קודם התפלה, אבל היחיד טוב שיאמרו אחר התפילה. והביא בשם האר"י ז"ל שההשפעה היורדת מלמעלה על ידי תפלת הצבור, כל העסק שאדם עוסק בבית הכנסת אחר התפילה, קודם שיצא מבית הכנסת, היא נכללת תוך אותה ההשפעה ועולה עמו. - והביא ראיה מש"ס דברכות דף ז' ע"א שאמרין על פסוק ואל זועם בכל יום (תהלים ז', י"ב), וכמה זעמו רגע, וכמה רגע כמימריה. והקשה התוספות ד"ה שאלמלי, אם כן איך רצה בלעם לקללם באותו רגע. ותירץ לחד תירוצא אם היה מתחיל לקלל בעת הזעם, אף שעבר הזעם, ואם כן כ"ש במדה טובה שהיא מרובה, כיון שתפילת ציבור היא רצויה, וכמו שאמרו (ברכות ח') על פסוק ואני תפילתי לך ה' עת רצון (תהלים ס"ט, י"ד), אימתי עת רצון כשהצבור מתפללים, אם כן כשהתחיל העת רצון אף גם מה שאומר אחר תפלת הצבור

באיסור לפתוח פתח כנגד פתח

מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל וגו'

(במדבר כ"ד, ה')

פרש"י, על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה.

בסוגיא דב"ב ס' ע"א

א בב"ב (ס') שנינו, לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנד פתח וחלון כנגד חלון. - ובגמ' ילפינן מדכתיב בפרשת בלק (במדבר כ"ד, ב') וירא את ישראל שוכן לשבטיו וגו', מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה. ובפסוק (במדבר כ"ד, ה') דכתיב מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, פרש"י על התורה, על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה.

הערה כילפותא דקרא

ב ולכאורה יש להעיר, דהרי בלא"ה היו יכולים לראות בתוך הבית של חבירו, דהא כתבו התוס' בשבת (כ"ב:) בד"ה וכי כו', שכל הארבעים שנה היה מאיר להם עמוד ענן בכל המקומות, והביאו מברייתא דמלאכת המשכן (פרק י"ד) דעל ידי העמוד הענן היה מסתכל בטפיח ויודע מה בתוכו, בחבית ויודע מה בתוכה. - וחזינן דאפילו אם לא היו פותחין פתח כנגד פתח, מכל מקום היו רואין בתוך של חבירו, דאין מחיצת האוהל מספקת

לחצוץ. - וצ"ל דעם כל זה לא היו רואים בבירור כמו שהפתח פתוח ממול חבירו.

בגדר פותח פתח לרה"ר

ג והנה האיסור לפתוח פתח כנגד פתח הוא דוקא כשפותח לחצר השותפין, אבל בפתח לרשות הרבים מותר, אף על פי דבצד השני של רשות הרבים יש כבר פתח לחבירו, כדאיתא בגמ' (ס'). ומפרשין טעמא, דאמר ליה דבלאו הכי בעית לאצטנועי מבני רשות הרבים.

והרשב"ם בד"ה וירא את ישראל שוכן כו', הקשה דהא אמרינן בשבת (צ"ו:) דבזמן שהיו ישראל במדבר היה חשיב רשות הרבים, ואם כן היאך ילפינן מהכא דינא דאין פותחין פתח כנגד פתח דזהו דין דוקא בחצר השותפין. - ותירץ הרשב"ם, דדוקא במחנה לוי היה רשות הרבים, אבל מחנה ישראל דמי לחצר השותפין.

וז"ל הרשב"ם: "ומחנה ישראל כחצר השותפין דמי דלא היה רשות הרבים אלא במחנה לוי, כדאמרינן במס' שבת (צ"ו:). עכ"ל. - וכ"כ בחידושי הר"י קרקושא בב"ב (שם).

בחקירת הרשב"א

ד והרשב"א בב"ב (ס') נסתפק מה הדין במבוי, האם דמי לחצר ואסור, או דלמא דמי לרשות הרבים ומותר. - ומסיק הרשב"א

דמבוי דינו כחצר ואסור. ובעל העיטור (אות מ' מחאה) והביא פלוגתא לענין מבוי, ומסיק גם כן לאיסור. - וכתב הרשב"א, דאם יש שלשה בתים הוי ליה כרשות הרבים.

בביאור הגר"א לשו"ע חו"מ סי' קנ"ד

וכיו"ב כתב הגר"א בביאורו לשו"ע חו"מ (סימן קנ"ד ס"ק כ"ח) דרשות הרבים הוא שיעור שלשה בתים, דשלשה נקרא רבים, וכדאמר רב נחמן בגיטין (מ"ו:). וכדקיי"ל בשו"ע יו"ד (סימן רכ"ח סעיף כ"א).

ה והנה יש לדון בגדר האהלים במדבר, האם לענין היזק ראייה הוי ליה כרשות הרבים, דאף על פי דמחנה ישראל לא היה כדין רשות הרבים, מכל מקום לענין היזק ראייה י"ל דדינו כרשות הרבים. וע"ע בתשו' הרשב"א (ח"ה סימן קי"א, וח"ו סימן צ"ב).

בגדר היזק ראייה בלילה

ו והנה יל"ע אמאי מותר לפתוח פתח כנגד פתח ברשות הרבים, והרי יש היזק ראייה בלילה, דהלא עד עכשיו לא היה צריך להזהר לאצטנועי בלילה מבני רשות הרבים, אבל עכשיו שחבירו פתח מולי פתח צריך להזהר גם כל הלילה. וצ"ל דמכיון שיש אפשרות לעבור שם בלילה, צריך ליזהר מהעוברים שם.

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
 (ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
 לפי סעיף 46
 לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
 טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.
 Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

בדין רודף כשנא לכפותו על מצוה

ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר וגו' (במדבר כ"ה, ח').

רדיפת המכה כהכאתו לכפותו על עשיית מצוה עד שתצא נפשו

א) הנה דעת הקצוה"ח ב"משובב נתיבות" (בסימן ג' סק"א) דהא דאיתא בכתובות (פ"ו:) דאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה דמכיון אותו עד שתצא נפשו, הוא עד ועד בכלל. - ונראה דאסור להמוכה להרוג את המכה מטעם רודף, מפני שהמכה עושה זאת בהיתר. - ונראה עוד, ד"ל דגם הרי יכול להצילו באחד מאבריו, על ידי שיעשה את המצוה, והלא יפסיק להכותו.

חקירת המשל"מ

ב) דבסנהדרין (נ"ג.) איתא, רודף אחרי חברו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו. - ויעוי' ב"משנה למלך" (פ"ה מרוצח הט"ו) שנסתפק ברודף אחר חברו להורגו, ונתאמץ הרודף והרג את המציל, האם נהרג עליו. וכתב דנראה דבכהאי גוונא נהרג עליו, דדוקא לגבי זמרי דליכא מצוה כלפי פנחס אלא רשות, אמרינן בסנהדרין (פ"ב:) אילו נהפך זמרי והרגו לפנחס אינו נהרג עליו, אבל רודף אחר חברו שיש מצוה להצילו, אם הרג הרודף למציל נהרג עליו.

הערת החידושי הר"ם

ג) והנה בשו"ת הר"ם (חו"מ סימן ז') העיר ע"ד המשל"מ, מדברי הר"ן בסנהדרין (פ"ב.), שכתב שאם נהפך הרודף והרג את המציל שנהרג, ולא דמי לזמרי שאילו נהפך היה מותר להרוג את פנחס, כיון שאינו עושה ברשות בית דין, שהרי אין מורין לו כן.

קושיית החידושי הר"ם

ועוד הקשה החידושי הר"ם היאך קס"ד שהרודף יפטר, הרי אם יכול להציל את הרודף באחד מאבריו נהרג עליו, והכא אם רק יניח מלרודף אחר העבירה ויציל עצמו ולא יהרגנו, ועל ידי שרוצה לעשות העבירה ולהרוג את זה יהיה פטור.

קושיית ה"כלי חמדה" ע"ד החידושי הר"ם

ד) ובאמת שבספר "כלי חמדה" (פרשת בלק) הקשה על החידושי הר"ם, דהא קושיא זו קשה בגמ' בסנהדרין (פ"ב.) דזמרי היה יכול להרוג את פנחס, והרי זמרי היה יכול פרוש ואז לא היה נהרג.

תירוץ ה"כלי חמדה"

ה) והנה ע"ש ב"כלי חמדה" שתירץ, דכעת אינו חייב לפרוש, מכיון שהוא אנוס שיצריה אלבשיה, ולכן אין זה חשיב כיכול להצילו באחד מאבריו. ומה שקנאין פוגעין בו, אף על פי שעכשיו הוא אנוס, היינו מפני שהביא את עצמו לידי כך.

דברי הגרא"מ הורביץ והחלקת יואב

ו) ויעוי' בחידושי הגא"מ הורביץ, בסנהדרין (פ"ב.), שתירץ דמדינא אסור לפרוש באבר חי, ואפילו במקום פיקוח נפש, דהבועל גויה בפרהסיא הוי ליה בכלל גילוי עריות.

וכיו"ב תירץ ה"חלקת יואב (בקבא דקשייתא, הערה י"ז), דלא היה זמרי רשאי לפרוש תיכף, כמו בנדה שיציאתו הנאה לו כביאתו, ומה שהיה פנחס רשאי להורגו בעודו עליה, הוא מחמת שכבר עבר מקודם, אלא דאף על פי דנהרג בשביל העבר מכל מקום אינו רשאי להרגו רק בעודו עליה, אף על פי שאז אין בידו לפרוש, דיהרג ואל יעבור בזה.